

مطالعه تجربه زیسته اخلاق در آموزش الکترونیکی

اعظم رضایی کرامت^۱، دکتر فرامرز محمدی پویا^{۲*}، دکتر عظیمه سادات خاکباز^۲

۱. کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

۲. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۴/۵)

چکیده

زمینه: با شروع بیماری کرونا و توسعه محیط‌های آموزش الکترونیکی و عدم تطابق رشد اخلاق مبتلابه این محیط، پرداختن به مباحث اخلاقی در حوزه آموزش الکترونیکی ضروری به نظر می‌رسد. با درک این مهم، پژوهش حاضر با هدف بررسی تجربه زیسته اخلاق آموزش الکترونیکی انجام شده است.

روش: پژوهش حاضر با رویکرد کیفی از نوع پدیدارشناسی انجام شده است جامعه پژوهش کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا ورودی (۹۷، ۹۸، ۹۹) که نمونه‌گیری هدفمند و ملاک گذراندن یک ترم به صورت الکترونیکی و در دسترس انتخاب و ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته که در مصاحبه ۲۵ اشباع انجام شد. داده‌های حاصل از مصاحبه با نرم‌افزار مکس کیودا (۱۲) کدگذاری و مقوله‌بندی شدند.

یافته‌ها: با تجزیه و تحلیل یافته‌ها ۲۳ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی در بعد یاددهندگان، ۷ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی در بعد یادگیرندگان، ۴ مقوله فرعی و ۱ مقوله اصلی در بعد تکنولوژی، ۲۵ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی در بعد دانشگاه بدست آمد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد داشتن رویکرد تدریس فرایندمحور، فراهم آوردن زمینه‌های تعاملات (شناختی، اجتماعی، عاطفی) و همچنین سابقه کار با فناوری در اخلاق آموزش الکترونیکی اثرگذار می‌باشد. در نهایت بین دیدگاه دانشجویانی که شروع تحصیل ایشان با آموزش الکترونیکی بوده با دیدگاه دانشجویانی که در حین تحصیل و به علت پاندمی کرونا از آموزش حضوری به آموزش الکترونیکی منتقل شده‌اند، به لحاظ ارزیابی اخلاق در آموزش الکترونیکی تفاوت‌هایی وجود داشت؛ به طوری که گروه دوم آموزش الکترونیکی را با تجارب زیسته خود در طول آموزش حضوری مقایسه می‌کردند.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، تجربه زیسته، آموزش الکترونیکی

سر آغاز

تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱ در زندگی انسان بسیار زیاد و نقش آن در آموزش را نمی‌توان نادیده گرفت (۱). در حال حاضر ابزارها، روش‌ها و محیط‌های جدید آموزشی، شیوه‌های جدیدی را بوجود آورده است که از جمله این شیوه‌ها آموزش الکترونیکی^۲ است (۲). با شیوع بیماری کرونا^۳ آموزش الکترونیکی شکل رسمی‌تر و گسترده‌تر در نظام‌های آموزشی دنیا پیدا کرد، لذا این مراکز ناگزیر به استفاده از محیط‌های یادگیری الکترونیکی شدند (۳). این امر در نظام آموزش عالی ایران نیز صادق بوده است، دانشگاه‌های کشور کلاس‌های آموزشی خود را به بستر آموزش الکترونیکی انتقال دادند (۴). از آنجایی که آموزش الکترونیکی به صورت تشکیل کلاس‌های مجازی و از طریق شبکه اینترنت صورت می‌گیرد، چالش‌های اخلاقی خاص را به همراه داشته است (۵).

شناخت مسئولیت‌های اخلاقی^۴ در آموزش الکترونیکی و پایبندی به آنها راهی برای تبدیل محدودیت‌های آن به مزایا و نیز تبدیل تهدیدها به فرصت است. اخلاق آموزش الکترونیکی^۵ سبب افزایش ارتقای کیفیت آموزشی و پیشگیری از پیامدهای زیانبار احتمالی می‌شود. نظر به اهمیت مبحث اخلاق^۶ و همسان‌سازی رعایت اصول اخلاقی در آموزش، معاونت آموزشی وزارت عتف اقدام به تدوین نظام‌نامه اخلاق آموزش^۷ به عنوان سند بالادستی در زمینه بسط، توسعه و تعمیق اخلاق آموزش در بهمن ماه ۱۳۹۹ نموده است، در بخش سوم با عنوان فرایندها و نظام‌های حرفه‌ای به مبحث اخلاق در آموزش الکترونیکی در قالب ۱۷ بند اشاره کرده است، که به اختصار ذکر می‌گردد: - ارتقای مهارت‌ها و سواد رسانه‌ای، - ارتقای دانش و اخلاق حرفه‌ای، - ارتقای کیفیت آموزش

الکترونیکی، - توجه به آرامش ذهنی اساتید و دانشجویان، - احترام به حقوق پدیدآورندگان محتوای آموزشی، - ایجاد بسترها و تامین امکانات، - دسترسی عادلانه و حمایت مالی، - متناسب سازی برنامه درسی با آموزش الکترونیکی، - ارزیابی عادلانه اساتید، - انجام مستمر و عادلانه ارزشیابی تحصیلی، - فراهم کردن فضای امن تعاملی، - ترویج فرهنگ درستکاری، - توجه به آموزش ترکیبی، - توجه به حفظ حریم خصوصی و کرامت انسانی، - جبران عادلانه خدمات، - بهبود شیوه های نظارت بر اساتید و دانشجویان، - متناسب سازی آموزش الکترونیکی با زندگی شخصی (۶). که در پژوهش حاضر با توجه به ماهیت مولفه های هفده گانه اخلاق آموزش الکترونیکی در نظام نامه اخلاق آموزش در چهار بعد: یاددهندگان^۸، یادگیرندگان^۹، تکنولوژی^{۱۰}، دانشگاه دسته بندی گردید. با توجه به گسترش آموزش های مجازی در دهه اخیر بویژه بعد از شیوع بیماری کرونا که که تمامی مراکز آموزش عالی به طور رسمی و گسترده فعالیت های آموزشی خود را در محیط آموزش مجازی آغاز کردند؛ توجه به مسائل اخلاقی در این محیط اهمیت دوچندان یافته است و این که اخلاق در آموزش همیشه یک مسأله اساسی بوده است و با ورود آموزش در محیط های یادگیری الکترونیکی و کم رنگ شدن حس حضور فیزیکی میان مربی و متربی، توجه به این مسأله از حساسیت بیشتری برخوردار است. متأسفانه اغلب پژوهش های انجام شده در حوزه اخلاق و آموزش الکترونیکی به بیان رفتارهای غیر اخلاقی در حوزه آموزش الکترونیکی پرداخته اند بدون اینکه مفهومی مشخص از اخلاق آموزش الکترونیکی ارائه شود. لذا ضرورت دارد از ابعاد مختلف به بررسی و تعیین و تبیین مسائل اخلاقی پرداخته شود. از همین رو مسأله ای اساسی پژوهش حاضر مطالعه تجارب زیسته^{۱۱} دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی^{۱۲} دانشگاه بوعلی سینا^{۱۳} از اخلاق آموزش الکترونیکی می باشد.

در این قسمت یافته های محققان پیشین به اختصار ذکر می گردد. یافته های مطالعات صورت گرفته در زمینه اخلاق آموزش الکترونیکی بر این نکته تاکید دارند که با تدوین کدهای اخلاقی^{۱۴} جامع در آموزش مجازی به منظور بیان مسئولیت پذیری سازمان در قبال رفتارهای غیر اخلاقی، محتاج مفهوم سازی اخلاق آموزش مجازی هستیم و شناخت وضعیت مطلوب اخلاق در آموزش برای دستیابی به رشد اخلاقی سازمان ضروری است (۷، ۸، ۹، ۱۰). پژوهشی به بررسی تعامل میان اخلاق و جهان مجازی پرداخته و نشان می دهد که رعایت موازین اخلاقی در پرتو دین است که سبب اعتماد سازی میان کاربران و مسئولیت پذیری کارگزاران می شود (۱۱، ۱۲). برخی از محققان در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که به منظور انتقال ارزش های اخلاقی، دانشگاه های مجازی می بایست ایجاد فضای اخلاقی مبتنی بر حمایت از حریم خصوصی، ایجاد امنیت، حقوق مالکیت فکری، عدالت اجتماعی در دستور کار قرار دهند (۱۳) و قوانین حقوقی متناسب با فضای مجازی وضع کنند (۱۴). در زمینه عوامل موثر بر اخلاق آموزش مجازی (۱۵، ۱۶، ۱۷). شناسایی مولفه ها اخلاق حرفه ای آموزش الکترونیکی (۱۸) و شناسایی مولفه های اخلاق در فناوری آموزشی (۱۹) مطالعاتی صورت گرفته است. تبیین نتایج پژوهشی حاکی از

آن است که بهره گیری از رهنمودهای تربیتی و آموزه های اخلاقی بر پایه ی دین و توصیه به رعایت اخلاق و بهره گیری از روش های بازدارنده برگرفته از مبانی اخلاقی، می تواند در در نهادینه کردن اخلاق در محیط آموزش الکترونیکی موثر باشد (۲۰). در بررسی تنگناهای آموزش مجازی در نسبت با نظام نامه اخلاق می توان در سه بعد اجرایی، آموزشی و پژوهشی مورد تحلیل قرار داد (۱۲). همچنین به بررسی تنگناهای اخلاقی آموزش مجازی در سه بعد اساتید، دانشجویان و دانشگاه پرداخته شده است (۲۲). تحلیل پیشینه پژوهشی نشان می دهد میزان آگاهی فراگیران از مسائل اخلاقی در محیط آموزش مجازی بسیار پایین است (۲۳-۲۵) و به بررسی موارد سو رفتار در آموزش الکترونیکی می پردازند (۲۶ و ۲۷). پژوهش های دیگر به بررسی منشور اخلاقی در تدریس و آموزش (۲۳) تدوین کدهای اخلاقی در آموزش الکترونیکی (۶ و ۲۸) و بررسی مسائل اخلاقی - اجتماعی آموزش آنلاین (۲۹-۳۱) می - پردازند. نتایج برخی پژوهش ها نشان می دهد می توان مدلی طراحی کرد که اخلاقیات در تمام مراحل یادگیری الکترونیکی وجود داشته باشد (۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵). پژوهشی دیگر جهت کاهش ناهنجاری های اخلاقی سه رویکرد (فضیلت، ممانعت و توسعه فناوری های جدید) (۳۶) و گنجاندن مسائل اخلاقی آموزش الکترونیکی در برنامه درسی (۲۸) را پیشنهاد می - دهد. از مسائل اخلاقی آموزش الکترونیکی توجه به تفاوت های فردی (۳۷) را می توان نام برد.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می دهد که بیشتر تحقیقات در زمینه مباحث اخلاقی؛ حریم خصوصی، حقوق مالکیت فکری و درستکاری در بعد یادگیرندگان می باشد؛ در صورتی که بررسی مباحث اخلاقی محیط آموزش الکترونیکی محدود به یادگیرندگان نمی باشد و ابعاد دیگر؛ یاددهندگان، تکنولوژی و دانشگاه را شامل می شود که در مبانی نظری پژوهش در راستای بررسی چالش ها و تنگناهای آموزش مجازی می - باشند (۳۸-۴۳) و عنوان اخلاقی ندارند. بررسی مبانی نظری پژوهش نشان می دهد برخی تحقیقات به مزایای آموزش ترکیبی (۴۴) تدوین الگوی سیستم پشتیبانی دانشجوی مجازی (۴۵) برخی به موضوع تعامل (۴۶، ۴۷)، نگرش یادگیرندگان و پذیرش سیستم جدید آموزشی (۱)، استفاده از راهبردهای متنوع یادگیری جهت بهبود یادگیری برخط (۴۸) و موضوع مهم عدالت از مباحث مهم اخلاق است که در پژوهش (۴۹، ۵۰) پرداخته شده است. در پژوهش های نامبرده پژوهش خاص از نوع پدیدارشناسی^{۱۵} با هدف بررسی مسائل اخلاقی در محیط آموزش الکترونیکی (ابعاد مختلف) در پیشینه پژوهشی مشاهده نمی شود. با توجه به مباحث فوق و نظر به اهمیت موضوع پژوهش حاضر به بررسی تجربه زیسته دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی از اخلاق آموزش الکترونیکی پرداخته است.

روش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی از نوع پدیدارشناسی انجام شده است. جامعه آماری کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی (کلیه

سوالات محقق ساخته به صورت نیمه ساختارمند ارائه شد. پس از هر مصاحبه، فایل صوتی تبدیل به متن و تایپ می‌شد. بعد از تایپ مصاحبه بر روی محتوای آن تجزیه - تحلیل، کدگذاری (نرم افزار مکس کیودا نسخه ۱۲) انجام و مقولات فرعی و اصلی تشکیل شد. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع در مقولات ادامه یافت و اشباع در مصاحبه شماره بیست و پنجم انجام گرفت. جهت اعتبار بخشی و تایید درستی یافته‌ها از تکنیک کنترل اعضا استفاده شد. به این صورت که متن تایپ شده مصاحبه برای شرکت کنندگان ارسال شد تا موافقت یا مخالفت آنها با مطالب ذکر شده پژوهش مشخص گردد. سه سوسازی یافته‌ها به منظور به کارگیری منابع گوناگون داده‌ای به کار گرفته شد به طوری که منابع داده‌ای (دانشجویان) مختلفی از گرایش‌های مختلف، ورودی‌های مختلف و جنسیت مختلف مورد مصاحبه عمیق قرار گرفتند.

گرایش‌ها) دانشگاه بوعلی سینا می‌باشد که تجربه آموزش در محیط‌های یادگیری الکترونیکی را داشته‌اند. زیرا با درکی که از سیستم آموزشی داشته و تجربه تحصیل در رشته علوم تربیتی بهتر توانسته از تجربیاتشان استفاده و با مصاحبه کننده ارتباط برقرار کنند. جامعه پژوهش شامل ورودی‌های سال‌های ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹ می‌باشد (در جدول شماره ۱ درج گردیده است) نمونه‌گیری هدفمند از نوع ترکیب دو روش ملاک محور و در دسترس؛ شامل گذراندن تجربه حداقل یک ترم درس و یک ترم پایان‌نامه به شکل الکترونیکی می‌باشد که از ۲۵ نفر شرکت کننده ۱۹ نفر زن و ۶ نفر زن و از گرایش‌های مختلف (برنامه‌ریزی درسی، مدیریت آموزشی، تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، تکنولوژی آموزشی) و ورودی‌های سال ۹۸، ۹۹ انجام شده است. ابزار جمع آوری داده‌ها مصاحبه نیمه ساختار یافته که بر مبنای مولفه‌های هفده گانه اخلاق آموزش الکترونیکی در نظامنامه اخلاق طرح شده بود.

جدول ۱: مشخصات دانشجویان مصاحبه شونده

مصاحبه شونده	سال ورود	جنسیت	گرایش تحصیلی	مصاحبه شونده	سال ورود	جنسیت	گرایش تحصیلی
شماره ۱	۹۹	زن	مدیریت آموزشی	شماره ۱۴	۹۹	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۲	۹۹	زن	برنامه ریزی درسی	شماره ۱۵	۹۹	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۳	۹۹	مرد	تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	شماره ۱۶	۹۹	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۴	۹۹	زن	مدیریت آموزشی	شماره ۱۷	۹۸	زن	برنامه ریزی درسی
شماره ۵	۹۹	زن	تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	شماره ۱۸	۹۹	مرد	تکنولوژی آموزشی
شماره ۶	۹۹	زن	برنامه ریزی درسی	شماره ۱۹	۹۹	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۷	۹۸	زن	برنامه ریزی درسی	شماره ۲۰	۹۹	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۸	۹۹	زن	تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	شماره ۲۱	۹۹	مرد	مدیریت آموزشی
شماره ۹	۹۹	زن	تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	شماره ۲۲	۹۹	مرد	برنامه ریزی درسی
شماره ۱۰	۹۹	مرد	مدیریت آموزشی	شماره ۲۳	۹۹	زن	برنامه ریزی درسی
شماره ۱۱	۹۹	زن	برنامه ریزی درسی	شماره ۲۴	۹۹	مرد	تکنولوژی آموزشی
شماره ۱۲	۹۹	زن	برنامه ریزی درسی	شماره ۲۵	۹۸	زن	تکنولوژی آموزشی
شماره ۱۳	۹۹	زن	مدیریت آموزشی				

یافته‌ها

در این بخش داده‌های حاصل از تحلیل شد. کدگذاری با استفاده از نرم افزار مکس کیودا (۱۲) انجام گرفت. ۵۹ مقوله فرعی و ۱۷ مقوله اصلی شناسایی شد.

یافته‌های پژوهش در راستای رسیده به سوال اول فرعی

پژوهش

سوال فرعی اول پژوهش عبارت است از: تجربیات دانشجویان کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا از اخلاق آموزش الکترونیکی در بعد یاددهندگان چیست؟ ۲۳ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی در بعد یاددهندگان به دست آمد که در جدول شماره ۲ درج گردید.

جدول ۲: مقولات اصلی و مقولات فرعی در بعد یاددهندگان

مقولات اصلی	مقولات فرعی
فعالیت‌های تکمیلی اساتید جهت جبران عادلانه خدمات	فعالیت‌های تکمیلی - آموزشی اساتید فعالیت‌های پژوهشی اساتید فعالیت‌های مشاوره ای اساتید
عوامل موثر در توسعه آموزش ترکیبی	الزامات آموزشی الزامات سازمانی الزامات محیطی
تنوع و انعطاف در طراحی برنامه درسی مجازی	ارائه محتوا در قالب‌های متنوع و چند رسانه ای راهبردهای یادگیری متنوع

انعطاف زمانی و مکانی در برنامه درسی معرفی منابع گوناگون و معتبر و در دسترس دانشجویان غنی بودن فعالیت های یادگیری	پایبندی اساتید به مبانی اخلاق حرفه‌ای
شایستگی اخلاقی شایستگی آموزشی شایستگی علمی - مهارتی شایستگی پداگوژیکی	رعایت حریم خصوصی و کرامت انسانی در ارتباطات
شفاف بودن روابط بین اساتید و دانشجویان احترام به حق انتخاب دانشجو رعایت آداب و اصول تعاملات در ارتباطات	انجام ارزشیابی مستمر، منصفانه و علمی
تنوع در روش‌های ارزشیابی فرایند محور بودن ارزشیابی انصاف و عدالت در ارزشیابی	احترام به حقوق مالکیت فکری
رفرنس دهی مناسب در فعالیت‌های پژوهشی ترویج فرهنگ استفاده درست از خلاقیت فکری افراد	

سوال فرعی دوم پژوهش عبارت است از: تجربیات دانشجویان کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا از اخلاق آموزش الکترونیکی در بعد یادگیرندگان چیست؟ ۷مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی در بعد یادگیرندگان به دست آمد که در جدول شماره ۳ درج گردید.

یافته‌های پژوهش در راستای رسیدن به پاسخ سوال فرعی دوم پژوهش

جدول ۳: مقولات اصلی و مقولات فرعی در بعد یادگیرندگان

مقولات اصلی	مقولات فرعی
کسب مهارت‌های فناورانه	کسب مهارت کار با نرم افزارها و سامانه‌های مجازی کسب مهارت جست‌وجو در منابع اطلاعاتی کسب مهارت ارتباطی کسب مهارت فراشناختی
شخصی سازی آموزش	سرعت یادگیری متناسب با کلاس درس هماهنگی فعالیت‌های آموزشی با زندگی شخصی هماهنگی فعالیت‌های آموزشی با وضعیت شغلی

سوال فرعی سوم پژوهش عبارت است از: تجربیات دانشجویان کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا از اخلاق آموزش الکترونیکی در بعد تکنولوژی چیست؟ ۴ مقوله فرعی و ۱ مقوله اصلی در بعد تکنولوژی بدست آمد که در جدول شماره ۴ درج گردید.

یافته‌های پژوهش در راستای رسیدن به پاسخ سوال فرعی سوم پژوهش

جدول ۴: مقولات اصلی و مقولات فرعی در بعد تکنولوژی

مقولات اصلی	مقولات فرعی
پشتیبانی فناوری و تجهیزات	سهولت و دسترسی به اینترنت دسترسی به سخت افزارها دسترسی به سامانه ها تسهیلات دانشجویی

الکترونیکی در بعد دانشگاه چیست؟ ۲۵ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی در بعد دانشگاه بدست آمد که در جدول شماره ۵ و نمونه مصاحبه‌ها در جدول شماره ۶ درج گردید

یافته‌های پژوهش در راستای رسیدن به پاسخ سوال فرعی چهارم پژوهش

سوال فرعی چهارم پژوهش عبارت است از: تجربیات دانشجویان کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا از اخلاق آموزش

جدول ۵: مقولات اصلی و فرعی در بعد دانشگاه

مقولات اصلی	مقولات فرعی
التزام به فرهنگ سازمانی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی درستکاری و امانتداری	نقش دانشگاه در ترویج فرهنگ درستکاری و امانتداری نقش اساتید در ترویج فرهنگ درستکاری و امانتداری رعایت درستکاری و امانتداری از سوی دانشجویان
کیفیت دوره یادگیری الکترونیکی	کیفیت سامانه‌های مجازی کیفیت آموزش کیفیت خدمات
عوامل آموزشی، حمایتی، فردی، فناورانه موثر در آرامش ذهنی اساتید	فراهم بودن امکانات مناسب کسب شایستگی عاطفی - اجتماعی - اخلاقی دانشجویان همراهی دانشگاه با اساتید فعالیت‌های آموزشی دانشجویان
عوامل آموزشی، حمایتی، فردی، فناورانه موثر در آرامش ذهنی دانشجویان	فراهم بودن امکانات سخت افزاری و نرم افزاری مناسب بودن محیط یادگیری حمایت اساتید از دانشجویان داشتن مهارت‌های فناورانه
کیفیت تعاملات در فرایند یاددهی - یادگیری	شکل‌گیری تعاملات اجتماعی شکل‌گیری تعاملات عاطفی شکل‌گیری تعاملات شناختی فراهم بودن محیط امن تعاملی
دسترسی عادلانه دانشجویان به محیط آموزش مجازی و خدمات	اعطای تسهیلات دسترسی عادلانه و منصفانه
ارزیابی عملکرد اساتید متناسب با آموزش الکترونیکی	ارزیابی ویژگی‌های علمی اساتید ارزیابی ویژگی‌های حرفه‌ای اساتید ارزیابی ویژگی‌های فردی اساتید ارزیابی ویژگی‌های مدیریتی اساتید کیفیت موجود ارزشیابی

جدول ۶: نمونه مصاحبه‌ها

مقولات اصلی	خلاصه‌ای از تجربیات مصاحبه‌شوندگان
فعالیت‌های تکمیلی اساتید جهت جبران عادلانه خدمات	اساتید... علاوه بر اون آموزش آنلاینی که داشتیم تعامل خیلی خوبی با دانشجویان در فضای مجازی و گروه‌ها ی بحث و گفت و گو حالا در واتساپ و تلگرام ایجاد کرده بودن خیلی به اون پایبند بودن ،همیشه از تدریساشون تو این گروه مجازی پشتیبانی میکردن ... سوالی بود برای بچه‌ها حالا هر زمان شبانه روز بود پاسخگو بودن و جزء نکات خیلی مثبت بود و اساتید خودشون مقید به این می‌دوندستن .. که از فرایند تدریسشون پشتیبانی کنن و به سوالات دانشجویان جواب بدن این بسیار نکته ی مثبتی بود
عوامل موثر در توسعه آموزش ترکیبی	از این جهت بتونم بگم برای اساتید ما مهم بود .. و دائم بی این بودن که بخوان اینو در واقع به جامعه ی آموزشی بقبولونن که آموزش به صورت ترکیبی میشه، آموزش به شیوه ی مجازی میشه و چون خودشون معتقد بودن به این قضیه استقبال خوبی داشتن چون دانش این رو داشتن یعنی به نظرم دانش اساتید ما بود که در واقع به اونها این احساس رو داده بود که بپذیرن ، ..
تنوع و انعطاف در طراحی برنامه درسی مجازی	محتوایی که ارائه میشد حالا بیشتر در کلاس هایی که برخط بود یعنی کلاس هایی که به صورت همزمان برقرار میشد همه ی دانشجویان حضور داشتن .. خب از چند رسانه ای ها استفاده میشد که به نظرم این خیلی خوب بود؛ یعنی سعی میکردن اساتید اون محتواها رو در قالب های متنوع ارائه بدن به نظرم این خیلی جذاب بود.
پایبندی اساتید به مبانی اخلاق حرفه‌ای	اون ارتباط صمیمی که برقرار میکرد با دانشجویها یا اون به هر حال تو گروه اسادی داشتیم که هر پیامی که هر دانشجو میداد نسبت به اون پیام تک تک واکنش نشون میداد؛ واکنش کلی نداشت، این نشون میداد که چقدر برای تک تک دانشجویها ارزش قائلن یا استفاده از اون الفاظ مثلا خیلی مودبانه و محترمانه با دانشجو صحبت میکردن از شما استفاده میکردن؛ در واقع سعی میکردن اونها رو خیلی به صورت مفرد خطاب نکنن؛ یعنی جمع باشه که این ارتباط هم دو سوپه بود.....
احترام به حریم خصوصی و رعایت کرامت انسانی در ارتباطات	البته در این پارادایم جدید که ارتباطات بیشتر در فضای مجازی بود .. دسترسی به اساتید خوب بود ما هر زمان که نیاز بود میتونستیم با اساتید حالا ارتباط برقرار کنیم به واسطه ی این که شماره های همدیگه رو داشتیم ، گروه داشتیم اما در عین این که این دسترسی ها وجو داشت سعی میشد که احترام به وقت و حریم خصوصی افراد گذاشته بشه مثلا بنده خودم بالشخصه هر موقع میخواستم با استاد راهنمام یا برخی از اساتید تماس بگیرم قبش پیام میدادم و ازشون اجازه میخواستم که باهاشون تماس بگیرم
ارزشیابی مستمر منصفانه و علمی	غالبا اساتید ما اعتقاد به فرایند داشتن... می اومدن ترکیبی از فعالیت کلاسی، پرسش و پاسخ های کلاسی، شرکت در بحث ها، اون کارای نقد و بررسی مطالب ، کارای گروهیمون .. و کارای عملی رو مد نظر قرار میدادن و به این سبک و سیاق ارزشیابیشونو انجام میدادن، ارزشیابی ها هم با

دکتر فرامرز محمدی بویا و همکاران: مطالعه تجربه زیسته اخلاق در آموزش الکترونیکی

محتوای که ارائه میدادن همخوانی داشت برخی موارد .. درک و فهم ما از اون محتوای ارائه شده براشون مهم بود و اون میشد غالب نمره ای که به ما ارائه میدادن	احترام به حقوق مالکیت فکری
در سر تاسر دوره باید بگم که اساتید تو این زمینه به ما رهنمودهای مناسبی دادن و تاکید داشتن که به هیچ عنوان اون پلیجریزم یا سرقت ادبی صورت نگیره مثلا محتواها رو که ما استفاده میکنیم تو کارمون .. حتما رفرنس دهی بشن و اون منابعی که اصل این مطلب در اون بیان شده حتما قید بشن. چیزی که یادمه حتی یکی از منابع الکترونیکی رو معرفی کرد وگفتش که من با مولف تماس بگیرم اگر اجازه داد در اختیار شما قرار بدم ، تماس گرفت ایشون اجازه داد در اختیار ما گذاشت	
تجربیات در بعد یادگیرندگان	
مهارت هایی رو از دوره کسب کردم اون مهارت کار با نرم افزار تخصصی در حالا اون نرم افزارهایی که ما باهاشون ساخت اینفو گرافی میکردیم .. نرم افزارهایی که باهاشون ساخت بازی رو انجام میدادیم ، مثل استوری لاین اون نرم افزارهایی که ما باهاشون تولید محتوای کامل تری انجام میدادیم یا ادیت های فیلممونو انجام میدادیم مثل کمنازیا اون نرم افزارهایی که باهاشون موشن گرافی ادیت صدا و فیلم رو انجام میدادیم اینا رو ما در دوره ها کسب کردیم.	کسب مهارت های فناورانه
آموزش مجازی که به صورت آفلاین باشه از این جهت.. در واقع مناسب هستش که با سرعت یادگیری یادگیرنده متناسب هستش. در فضای در واقع آموزش آنلاین اگر دانشجو تنونه سرعت یادگیری خودشو تنظیم کنه با سرعت کلاس شاید خیلی از مطالب رو از دست بده ، تو بعضی بحث ها تنونه شرکت بکنه خب یکی قدرت تجزیه تحلیلیش بالاس؛ سریع مطلب رو میگیره ، سریع اونو نقد میکنه ، سریع اونو به چالش میکشونه اما میبینی به دانشجو نه فرصت داره که فکر کنه ، حتما باید فکر کنه در مورد اون ، بره تحقیق کنه، پژوهش انجام بده و اگر این وقتو داشته باشه چه بسا از اون دانشجویی که قدرت تجزیه تحلیل بالاتری داره برخوردار بود ، بهتر عمل بکنه بنابراین از این جهت هم .. فعالیت هایی که به صورت آفلاین بودن .. با سرعت یادگیری یادگیرنده به نظر من بیشتر هماهنگ بودن.	شخصی سازی آموزش
تجربیات در بعد تکنولوژی	
زیر ساخت خب .. دسترسی به اینترنت مهم ترین نکته تو آموزش مجازیه ، هزینه های اینترنت هم خب .. خیلی زیاد شده بود .. و خب سرعت اینترنتمون خیلی ضعیف بود گاهی اوقات ممکن بود قطع و وصل بشه یا کلا یکی دوبار برامون پیش اومد که اینترنت اسلادمون کلا قطع شد ، کلاس کلا لغو شد این زیر ساخت ها به نظرم نیست. در زمینه تسهیلات مقالات رو میتونستیم به صورت رایگان دانلود کنیم با وی پی ان خارج از دانشگاه خب این خدمات خیلی خوب دانشگاه بود.. به سری از خدماتی هم که حالا داشت دانشگاه با پایگاه های اطلاعاتی قراردادهایی که داشت.	پشتیبانی فناوری و تجهیزت
تجربیات در بعد دانشگاه	
خب دانشگاه ها میتونستن به سری اساس نامه ها تهیه کنن، به سری قوانینی رو تهیه کنن به دانشجویها اطلاع رسانی کنن که بگن که بر اساس این اساس نامه شما باید توی آموزش مجازی این شکلی رفتار کنید بر اساس ماده الف ، ب، جیم، دال، اصلا بر این اساس باید رفتار کنید ولی خب همچنین اساس نامه هایی نبود وشاید به خاطر این باشه که آموزش مجازیه به یکباره اتفاق افتاد خیلی بستر سازی نشد ، خیلی براش برنامه ریزی نشده بود به نظر من ولی خب بهتر بود آموزش ها از طرف دانشگاه، از طرف اساتید خیلی بیشتر از اون چیزی که بود برای دانشجویها .. انجام بگیره .	التزام به فرهنگ سازمانی مبتنی بر ارزش های اخلاقی درستکاری و امانتداری
خب به لحاظ کیفیت سیستم و اینها تو آموزش مجازی من خودم از درس افزار راضی بودم چون به هر حال خیلی مشخص بوداون چیدمانشو و اینها این که به هر حال کدوم قسمت مربوط به دانشجویها اطلاعات شخصیشه کدوم قسمت مربوط به دروسه ، هر کدوم تفکیک شده بود؛ بحث های گروهی، تکالیف، آزمون ها و به نظرم به جوری ال ام اسش طراحی شده بود که مثلا خیلی راحت میتونستیم مراجعه کنی کارتو انجام بدی خارج بشی، کیفیت محتوا به لحاظ نحوه ی ارائه اگر بخوام بگم..به لحاظ خود منبع خود محتوا که اساتید سعی میکردن به هر حال از منابع علمی بروز ارائه بدن،	کیفیت دوره یادگیری الکترونیکی
این که دانشجویها در مرحله ی اول دانشجویها اون نرم افزار و سخت افزارهایی که لازمه حضور در کلاس درس هست اختیار داشته باشن خب این یک پیش شرط لازم بود، مرحله ی بعدی هم که دانشجویان بتونن سر کلاس واقعا دل به کلاس بدن ... خیلی راحت بخوام بگم واقعا توجهشون به کلاس باشه نه این که صرفا به حضوری داشته باشن وقتی خب میدیدن به دانشجویها فعالانه تو کلاس مشارکت میکنند خب باعث میشد خب اون کیفیت تدریس و اینا هم بالاتر بره.	عوامل آموزشی، حمایتی، فردی، فناورانه موثر در آرامش ذهنی اساتید
این بود که من از لحاظ زیر ساختی و امکانات سخت افزاری مشکلاتی یا مشکلی برای حضور در کلاس مجازی نداشتم.. اساتید هم در طول دوره از ما خوب حمایت میکردن ، بازخوردهای مناسبی به ما میدادن .. با رو ی خوش با ما ارتباط برقرار میکردن و همراه ما بودن در طول دوره .. حالا با اون آرامشی که به ما میدادن و اعتماد و احترامی که نسبت به دانشجو داشتن ، باعث میشدن که من دانشجو از این کلاس مجازی استاد استقبال کنم	عوامل آموزشی، حمایتی، فردی فناورانه موثر در آرامش ذهنی دانشجویان
شاید بشه گفت بیشتر تاکید اساتید ما روی تعاملات شناختی بعد تعاملات اجتماعی و نهایتا تعاملات عاطفی بود .. یعنی تمام تاکیدشون این بود که ما درس رو خوب یاد بگیریم اون فرایند های ذهنی برتر مثل اون حل مساله، مثل انتقاد و تمام این ها در ما شکل بگیره یعنی بتونیم به هر حال .. تو موقعیت های گوناگون از علممون استفاده کنیم ، بتونیم همدیگر رو نقد کنیم، بتونیم مقایسه کنیم بتونیم، تحلیل کنیم این تعاملات شناختی اتفاق می افتاد به سری اتفاقا راهبردهای خوبی براش طراحی کرده بودن. در خصوص تعاملات اجتماعی هم گفتیم خیلی توجه داشتن کار گروه تشکیل میدادن، پروژه های گروهی میدادن گاهی وقت ها ما رو وادار به نقد همدیگه میکردن در خصوص تعاملات عاطفی هم شاید بشه گفت که با اساتید شاید به مقداری اون رسمیت غالبتر بود	کیفیت تعاملات در فرایند یاددهی - یادگیری
عادلانه نبود به خاطر اینکه بعضی ها اینترنت نداشتن، بعضی ها وسیله نداشتن و بعضی ها داشتن و اونایی که داشتن شرایطشون بهتر بود و بهتر میتونستن صحبت کنن شاید کسی باشه که خب بتونه خوب صحبت کنه ولی چون اینترنت نداشته باشه، استاد اصلا اونو نمیشناسه، ولی کسی امکانات داره، وسایل داره، اینترنت داره، سر کلاس استاد اینو میشناسه به عنوان دانشجوی خوب، ولی اون که امکانات نداره، حرف نمیزنه مشارکت نمیکنه، پس این دانشجوی پدیده اینجوری میاد جاشون کنه یعنی این اصلا به صورت عادلانه نیست..	دسترسی عادلانه دانشجویان به محیط آموزش مجازی و خدمات
من به طور دقیق گویه ها رو مطالعه میکردم با به پارادایم جدید آموزشی که اونم آموزش الکترونیکی به علت .. همه گیر شدن بیماری کرونا بود .. گویه های مناسبی در زمینه ی علمی ، فنی ، مدیریتی و حرفه ای و برحسب مهارت های اساتید در آموزش الکترونیکی تنظیم شده بود که .. از این بابت ارزشیابی اساتید به مقداری غنای بیشتری میبخشید	ارزیابی عملکرد اساتید متناسب با آموزش الکترونیکی

بحث

پژوهش حاضر با عنوان بررسی تجربه زیسته دانشجویان از اخلاق در آموزش الکترونیکی بر مبنای مولفه‌های هفده‌گانه اخلاق آموزش الکترونیکی در نظامنامه اخلاق در آموزش به بررسی تجربیات دانشجویان در زمینه اخلاق آموزش الکترونیکی پرداخته است.

نتایج پژوهش حاضر در بعد یاددهندگان نشان داد که فعالیت‌های اساتید جهت جبران عادلانه خدمات در سه بعد آموزشی، پژوهشی و مشاوره‌ای مطلوب بوده است. در زمینه آموزشی پشتیبانی از تدریس در گروه‌های مجازی (۱۵، ۱۸)، اختصاص وقت بیشتر و استفاده کامل از وقت و زمان کلاسی که از عوامل موثر بر اخلاق آموزش مجازی می‌باشد (۱۷) شایان توجه است. اساتید علاوه بر فعالیت‌های مشاوره‌ای نقش الگوی تربیتی - اخلاقی را ایفا نموده، با نتایج (۲۱، ۳۸، ۳۹) که یکی از چالش‌های آموزش مجازی در محور تربیت را فقدان الگوگیری دانشجو از استاد به دلیل عدم ارتباط حضوری می‌دانند ناهمسو می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که آموزش ترکیبی زمان کافی جهت تکمیل فعالیت‌های یادگیری در اختیار اساتید قرار داده و محدودیت‌های دسترسی به محتوای آموزشی برطرف شده؛ این موضوع سبب بهبود یادگیری دانشجویان شده است؛ انعطاف زمانی و مکانی این رویکرد امکان تحصیل شاغلین و افراد غیر بومی را فراهم ساخته است و مزایای آن صرفه‌جویی در زمان و هزینه بوده است (۴۴). اساتید نگرش مثبت به این نوع رویکرد آموزشی داشته و همواره یکی از دغدغه‌های آنان فرهنگ‌سازی در زمینه پذیرش آموزش به شیوه ترکیبی بوده است. نتایج بدست آمده از مقوله اصلی سوم در بعد یاددهندگان نشان می‌دهد برنامه درسی از دیدگاه دانشجویان در زمینه محتوای درسی (۱۸)، راهبردهای متنوع تدریس (۴۸)، انعطاف زمانی و مکانی برنامه درسی (۱)، فعالیت‌های متنوع یادگیری مطلوب بوده، مواد و منابع یادگیری در دسترس و اساتید مساعدت لازم را جهت تهیه منابع درسی داشته‌اند. یکی از نتایج مهم در زمینه برنامه درسی رویکرد فرایندمحور اساتید در زمینه تدریس می‌باشد؛ راهبردهای تدریس فرایندمحور امکان تعامل بیشتر اساتید و دانشجویان را فراهم کرده، دانشجو محور یادگیری و اساتید نقش تسهیلگر را داشته‌اند؛ غنی بودن فعالیت‌های یادگیری از جمله تعریف مسئولیت یادگیری برای دانشجو، ایجاد فرصت‌های یادگیری، طراحی فعالیت‌های هدفمند در این راستا قابل توجه است. نتایج مقوله اصلی چهارم نشان می‌دهد از دیدگاه اکثریت قریب به اتفاق دانشجویان شایستگی‌های اخلاقی نظیر احترام، اعتماد، انصاف و عدالت، رازداری، صداقت، مسئولیت‌پذیری در رفتار اساتید وجود داشته است (۱۵) ولی مواردی مبنی بر عدم رعایت عدالت و عدم اعتماد به دانشجویان دیده می‌شود. شایستگی‌های آموزشی در تعهد و مسئولیت‌پذیری اساتید در فعالیت‌های آموزشی مشهود است (۱۷)، شایستگی‌های علمی و مهارتی اساتید که تسلط و شناخت بر آموزش مجازی (۱۵، ۱۸). و مهارت استفاده از ابزارهای الکترونیکی می‌باشد نیز مطلوب ارزیابی شده، ولی

عدم تسلط و مهارت برخی اساتید به اجرای آموزش به شیوه مجازی از چالش‌های برگزاری کلاس‌ها بوده است (۳۸، ۳۹). همچنین نتایج نشان می‌دهد اکثریت اساتید نگرش مثبتی نسبت به پیاده‌سازی نظام آموزش مجازی داشته (۱، ۱۶). طبق نتایج بدست آمده ناشی از سابقه کار با فناوری می‌باشد که در فرایند تدریس و یادگیری موفق‌تر عمل کرده- اند (۲۹) اما مواردی مبنی بر نگرش منفی اساتید که ناشی از عدم مهارت در استفاده از فناوری، عدم اطلاع کافی (۲۱، ۴۳) و مناسب نبودن زیرساخت‌ها بوده وجود داشته است. مقوله اصلی پنجم نشان می‌دهد که مساله حفظ حریم خصوصی در ارتباطات بین اساتید و دانشجویان با چارچوب مشخص و رسمی در بسترهای مختلف مجازی فراهم بوده، توجه به حریم خصوصی دانشجویان مورد توجه بوده (۵، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۱۶). نتایج این قسمت با یافته‌های (۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۹) که چالش‌های آموزش مجازی را نقض حریم خصوصی می‌دانند ناهمسو می‌باشد. تعاملات و ارتباطات مطلوب و بر مبنای رعایت اخلاقیات (۱۸) بوده است. در زمینه توجه به کرامت انسانی در ارتباطات؛ مساله احترام به حق انتخاب دانشجو کاملاً رعایت شده است که از عوامل موثر بر اخلاق آموزش الکترونیکی است (۱۶). مقوله اصلی ششم در بعد یاددهندگان، انجام ارزشیابی مستمر، منصفانه و علمی می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تنوع و انعطاف در روش‌های ارزشیابی وجود داشته و ارزشیابی فرایند محور بوده است که مشخصه آن ارزشیابی به عنوان بخشی از فرایند یادگیری، عدم تمرکز بر ارزشیابی پایانی، ارائه بازخورد منظم به تکالیف، اختصاص نمره به پروژه‌ها و فعالیت‌های کلاسی در این زمینه قابل توجه است. نتایج نشان می‌دهد برخی اساتید برخی اساتید نسبت به ارزشیابی عادلانه و منصفانه و هماهنگ با اهداف آموزشی احساس مسئولیت داشته‌اند اما مواردی مبنی بر عدم توجه به ارزشیابی منصفانه و عادلانه دیده می‌شود (۴۳، ۵۰). در تبیین نتایج باید گفت تناسب نمره با تلاش فرد، تناسب آزمون با محتوا که مصداق رعایت انصاف و عدالت در ارزشیابی است رعایت شود دانشجویان انگیزه بیشتری برای فعالیت خواهند داشت. در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی در زمینه دسترسی به سخت‌افزارها، ناتوانی جسمی، عدم دسترسی به اینترنت پرسرعت و سبک یادگیری (۳۷) باید مورد توجه قرار گیرد. نتایج بدست آمده در مقوله اصلی هفتم نشان می‌دهد اساتید در سه بعد: رعایت حقوق مالکیت فکری به طور عملی، آموزش نحوه رفرنس‌دهی و آگاه‌سازی دانشجویان نقش مهمی در ترویج فرهنگ استفاده درست از خلاقیت فکری افراد داشته‌اند. یکی از مولفه‌های موثر در اخلاق آموزش الکترونیکی؛ پشتیبانی و حمایت در زمینه آشناسازی با حقوق مالکیت فکری و ایجاد فضای اخلاقی مبتنی بر حمایت از این حقوق می‌باشد (۱۳، ۱۶، ۴۵). همچنین نتایج نشان می‌دهد احترام به حقوق مالکیت فکری از سوی دانشجویان مورد توجه بوده است، با تحقیقات (۲۳، ۲۴، ۳۸، ۳۹) ناهمسو می‌باشد. نتایج پژوهش حاضر در بعد یادگیرندگان نشان می‌دهد برخی دانشجویان شاغل قبل از شروع دوره مهارت‌های فناورانه را دارا بوده و

برخی دیگر در طول دوره کسب نموده‌اند. عدم مهارت دانشجویان در استفاده از ابزارهای الکترونیکی از چالش‌های برگزاری کلاس‌ها بوده (۳۷، ۳۸). دانشجویان مهارت جست‌وجو در منابع اطلاعاتی و مهارت ارتباطی را از طریق اساتید و همچنین مهارت فراشناختی را در طول دوره کسب نموده‌اند، همچنین دانشگاه در این زمینه دوره مهارتی برگزار نکرده است (۲۲، ۳۸، ۳۹) در زمینه شخصی‌سازی آموزش دانشجویان به مزایای ارتباط همزمان و ناهمزمان اشاره کردند (۴۸). هماهنگی فعالیت‌های آموزشی با زندگی شخصی و وضعیت شغلی امکان‌پذیر بوده است (۱، ۴۸). در تبیین نتایج باید گفت آموزش مجازی فرصت‌هایی را برای فراگیران فراهم می‌آورد که می‌تواند در هر زمان متناسب با وضعیت شغلی و خانوادگی به دوره آموزشی دسترسی داشته باشند.

نتایج پژوهش حاضر در بعد تکنولوژی نشان می‌دهد دانشجویان با مشکلات فنی و زیرساختی از جمله قطع و سرعت پایین اینترنت، مواجه بوده‌اند (۲۱، ۳۸، ۳۹، ۴۳). امکان دسترسی دانشجویان شاغل به وسایل سخت‌افزاری کاملاً فراهم بوده است، مواردی مبنی بر عدم دسترسی دانشجویان به سخت‌افزارها دیده می‌شود (۲۱، ۴۳) با توجه به در دسترس بودن دو سامانه آدوب کانکت و درس افزار و متفاوت بودن فضای تکلیف و آموزش؛ کیفیت سامانه‌ها را مطلوب ارزیابی شده، فراهم نبودن زیرساخت‌ها (۳۸، ۳۹، ۴۳) و استفاده از یک نوع نرم‌افزار محدودیت‌هایی را در دسترسی دانشجویان و اساتید به همراه داشته است. تسهیلات اعطایی به دانشجویان اینترنت رایگان، وام تحت عناوین مختلف، استفاده از وی پی ان دانشگاه می‌باشد، اما دانشجویان حجم بسته اینترنت و مبلغ وام را کافی نمی‌دانند.

نتایج پژوهش حاضر در بعد دانشگاه نشان می‌دهد که از سوی دانشگاه اقداماتی در جهت ترویج فرهنگ درستکاری و امانتداری صورت گرفته اما کافی نبوده است. نتایج پژوهش‌هایی نشان می‌دهد که دانشگاه‌ها می‌بایست ترویج فرهنگ درستکاری را در دستور کار قرار دهند (۱۳، ۲۸، ۳۱) اقدامات اساتید در دو بعد رعایت و آگاه‌سازی نشان می‌دهد توصیه به رعایت اخلاق و بهره‌گیری از روش‌های بازدارنده در پرتو دین می‌تواند منجر به تقویت انگیزه‌های رفتاری و اخلاقی در فراگیران (۲۰) و اعتمادسازی میان کاربران و مسئولیت‌پذیری کارگزاران شود (۱۱، ۱۲) درستکاری از سوی دانشجویان رعایت شده ولی مواردی مبنی بر عدم توجه به درستکاری و دیده می‌شود (۲۱، ۲۲، ۲۷، ۳۸). نتایج پژوهش در زمینه کیفیت دوره نشان می‌دهد کیفیت سامانه‌ها مطلوب بوده و قابلیت‌های جدید به این سامانه‌ها اضافه شده و به معایب سامانه‌ها از جمله عدم قابلیت نگهداری محتوا در درس‌افزار (۳۸، ۳۹) اشاره کردند. کیفیت آموزش در رعایت اصول تدوین محتوای آموزشی، ارائه محتوا در قالب‌های متنوع و ارائه مطالب علمی دیده می‌شود. کیفیت خدمات غیرحضوری کارشناسان فنی، اداری و آموزشی مطلوب بوده با نتایج (۲۲، ۳۸، ۳۹) ناهمسو می‌باشد. گرچه دانشجویان تسهیلاتی را دریافت کرده ولی مواردی مبنی بر عدم دسترسی به منابع الکترونیکی دیده می‌شود (۲۴). اطلاع‌رسانی بسیار ضعیف بوده که یکی از ابعاد پشتیبانی

قانونی از دانشجویان است (۴۳، ۴۵). مقوله اصلی سیزدهم در بعد دانشگاه نشان می‌دهد فراهم بودن امکانات، وجود مهارت‌های اجتماعی و عاطفی در فراگیران در محیط آموزش الکترونیکی (۲۹) پایبندی به اصول اخلاقی (۱۵) که همان کسب شایستگی‌های اجتماعی - اخلاقی و عاطفی دانشجویان می‌باشد و مشخصه بارز آن حضور و مشارکت فعال در کلاس درس؛ تعامل سازنده با دیگر دانشجویان می‌باشد، حمایت دانشگاه از اساتید (۱۵)، ارسال به موقع تکالیف و کیفیت انجام آن آرامش ذهنی اساتید را فراهم کرده است و اختلالات سامانه و بروز مشکلات در کلاس آنلاین (۴۱)، عدم رعایت اصول اخلاقی در انجام تکلیف (۴۰) آرامش آنان را مختل می‌کند. مقوله اصلی چهاردهم نشان می‌دهد فراهم بودن امکانات، محیط مناسب یادگیری از جمله: انعطاف زمانی و مکانی برنامه درسی، حمایت اساتید در پیشبرد اهداف پژوهشی (۴۵)، مهارت‌های فناورانه، دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی (۱) عامل مهمی در فراهم شدن آرامش ذهنی دانشجویان است و اختلال در سامانه‌ها و نداشتن امکانات سخت‌افزاری، حجم بالای تکالیف (۴۳) آرامش ذهنی دانشجویان را مختل کرده است. مقوله اصلی پانزدهم نشان می‌دهد اساتید تاکید زیادی بر شکل‌گیری تعاملات اجتماعی، شناختی و عاطفی داشته‌اند. میزان تعامل دانشجویان با گرایش تکنولوژی نسبت به گرایش‌های دیگر بیشتر بوده است. علت این تفاوت ممکن است به سابقه افراد در کار با فناوری مرتبط باشد (۴۶، ۴۷). اساتیدی که بیشتر با ابزارهای فناوری سر و کار دارند بیشتر دانشجویان را به تعاملات ترغیب کرده، تعاملات عاطفی در گروه‌های مجازی امکان‌پذیر بوده است. همچنین دانشجویانی که در سطح بالایی از موفقیت قرار دارند، مشکلات درسی خود را از طریق تعامل و ارتباط با اساتید و هم-کلاسی‌های خود در بسترهای مختلف مجازی حل می‌کنند (۴۶). محیط امن تعاملی کاملاً فراهم بوده است؛ بازخورد اساتید به شیوه ترغیب و تشویق در فراهم کردن محیط امن تعاملی موثر بوده است. مقوله اصلی شانزدهم نشان می‌دهد یکی از کدهای اخلاقی قابلیت دسترسی یکسان به اینترنت است (۱، ۵، ۱۶، ۳۷) اما ضعف در زیرساخت‌های فنی و عدم دسترسی به اینترنت پرسرعت در برخی مناطق (۲۱)، تامین هزینه اینترنت، عدم دسترسی به ابزارهای الکترونیکی از موانع دسترسی عادلانه به محیط آموزش مجازی بوده است. دسترسی با توجه به وضعیت شغلی که از مظاهر عدالت در آموزش مجازی می‌باشد (۴۹، ۵۰) وجود داشته است. هیچ‌گونه اقدامی از سوی دانشگاه در زمینه حمایت از دانشجویان نیازمند انجام نشده ولی از سوی اساتید انجام گرفته است. نتایج مقوله اصلی هفدهم نشان می‌دهد در ارزیابی ویژگی‌های علمی اساتید به مواردی از جمله: میزان تسلط اساتید بر منابع و موضوعات درسی؛ ارائه مطالب بروز و علمی؛ استفاده از روش تدریس مناسب، ویژگی‌های حرفه‌ای؛ داشتن مهارت و تسلط بر ابزارهای الکترونیکی، سامانه‌های مجازی؛ تولید محتوا، ویژگی‌های فردی؛ رعایت نظم و حضور به موقع در کلاس، ویژگی‌های مدیریتی؛ زمانبندی مناسب ارائه محتوا و متناسب با طرح درس اشاره شده است. کیفیت ارزشیابی نشان می‌دهد سیستم ارزیابی دقیق و کارآمد می‌تواند موجب افزایش کیفیت

اذعان داشته و آموزش الکترونیکی را جایگزین مناسبی برای آموزش حضوری نمی‌دانند و نگرش مثبتی به این نوع آموزش نداشتند. با توجه به گسترش آموزش الکترونیکی در نظام آموزشی و بهره‌مندی از این ظرفیت در دوره‌ی پسا کرونا؛ نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به بازتعریف سیاست‌گذاری‌های کلان برای اخلاقی‌تر کردن آموزش الکترونیکی کمک کرده و سبب درک وثیق‌تری از اخلاق تجربه شده در محیط آموزش الکترونیکی و به تبع آن به ارتقاء اخلاق در محیط یادگیری الکترونیکی منجر گردد.

ملاحظه‌های اخلاقی

موضوعات اخلاقی همچون؛ سرقت ادبی، رضایت آگاهانه؛ محرمانه بودن، انتشار چندگانه و ... در پژوهش حاضر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

سپاسگزاری

پژوهشگران تحقیق حاضر از تمامی دانشجویان کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا که در این پژوهش شرکت کردند کمال تشکر را دارند.

واژه نامه

1. Information and communication Technology	فناوری اطلاعات و ارتباطات
2. E-Learning	آموزش الکترونیکی
3. Corona disease	بیماری کرونا
4. Moral responsibility	مسئولیت‌های اخلاقی
5. E-Learning ethics	اخلاق آموزش الکترونیکی
6. Ethics	اخلاق
7. Ethical Code of Education	نظامنامه اخلاق آموزش
8. Teachers	یاددهندگان
9. Learner	یادگیرندگان
10. Technology	تکنولوژی
11. Experiences Lived	تجربه زیسته
12. Educational Sciences	علوم تربیتی
13. Bo Ali Sina University	دانشگاه بوعلی سینا
14. Codes of Ethics	کدهای اخلاقی
15. Phenomenology	پدیدارشناسی

References

1. Khan MA, Vivek, Nabi K, Khojah M, Tahir M. (2021). Students' perception towards e-learning during covid-19 pandemic in India: An empirical study. Sustainability; 13(1):1-14

تدریس گردد (۱۵). با توجه به این که نتایج ارزیابی عملکرد اساتید باید به ایشان ارائه شود مواردی مبنی بر شفاف نبودن و عدم انعکاس نتایج ارزشیابی به اساتید، تاثیر ذهنیت دانشجویان و سوگیری دیده می‌شود. در نهایت با توجه به یافته‌های پژوهش در بعد یاددهندگان؛ لزوم تغییر نگرش اساتید نسبت به آموزش به شیوه مجازی و کسب مهارت‌های الکترونیکی مورد نیاز، توجه به رعایت انصاف و عدالت در ارزشیابی و نمره‌دهی؛ در بعد یادگیرندگان؛ رعایت درستکاری در انجام آزمون، کسب مهارت‌های الکترونیکی؛ در بعد تکنولوژی؛ آماده سازی زیرساخت‌های فناوری و مهیا سازی سامانه‌های مجازی متنوع، توسعه پهنای باند جهت افزایش سرعت اینترنت؛ در بعد دانشگاه؛ تدوین منشور اخلاقی آموزش الکترونیکی در زمینه ترویج فرهنگ درستکاری، فراهم کردن امکان دسترسی دانشجویان به منابع الکترونیکی مورد نیاز، ارائه تسهیلات خاص به دانشجویان نیازمند، شفاف سازی نتایج ارزیابی عملکرد اساتید و ارائه بازخورد به آن‌ها، برگزاری دوره‌های مهارتی جهت توانمندی اساتید و دانشجویان قبل از شروع دوره آموزشی، توجه به اطلاع‌رسانی دقیق بخشنامه‌ها، آیین نامه‌ها به دانشجویان در محیط آموزش الکترونیکی پیشنهاد می‌شود.

نتیجه گیری

نتایج کلی نشان می‌دهد که سابقه کار با فناوری در نوع نگرش و نحوه فعالیت اساتید و دانشجویان در محیط آموزش الکترونیکی موثر می‌باشد، اساتیدی که در حوزه تکنولوژی فعالیت و مهارت بیشتری دارند، نگرش مثبتی به آموزش الکترونیکی داشته، اساتید با رویکرد فرایندمحور در آموزش الکترونیکی موفق‌ترند. فراهم کردن زمینه تعاملات در کلاس نقش مهمی در پیشبرد اهداف آموزشی داشته و اساتید با این رویکرد در آموزش الکترونیکی موفق‌ترند. در آخر نتایج کلی نشان می‌دهد با توجه به این که در ابتدای شروع آموزش الکترونیکی در پی شیوع کرونا دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی بدون آمادگی به آموزش مجازی روی آورده‌اند و با گذشت زمان این چالش‌ها رفع گردیده نگرش دانشجویان به این نوع آموزش با هم متفاوت بوده است؛ بین دیدگاه دانشجویانی که شروع تحصیل ایشان با آموزش الکترونیکی بوده با دیدگاه دانشجویانی که در حین تحصیل و به علت پاندمی کرونا از آموزش حضوری به آموزش الکترونیکی منتقل شده‌اند، به لحاظ ارزیابی اخلاق در آموزش الکترونیکی تفاوت‌هایی وجود داشت؛ به طوری که گروه دوم آموزش الکترونیکی را با تجارب زیسته خود در طول آموزش حضوری مقایسه می‌کردند. به مشکلات زیرساختی، عدم مهارت کم اساتید در استفاده از سامانه‌های مجازی، برگزار نشدن کلاس آنلاین به دلایل قطع سامانه‌ها

2. Zamani BI, Madani SA. (2011). Strategies for increasing the efficiency and effectiveness of professors in Virtual training. Journal of Virtual Education in Medical Sciences; 2(3): 39-50. (In Persian).

3. Rahbari R, Saadatmand Z. (2021). Functional comparison of education in Indonesia, China, Australia and Germany during the corona virus epidemic and school closures. *Progress Uarterly-New in Educational Management*; 1(4): 43-52. (In Persian).
4. Taghizadeh S, Haji J, Mohammadimhar M. (2020). A comparative study of challenges and opportunities Higher education during the corona pandemic in Iran and the world. *Quarterly Magazine of Nurse and Doctor in War*; 8: 47-57. (In Persian).
5. Nikrvan Mofard M. (2011). Ethical codes in online education. *Quarterly of Medical History*; 3(7): 93-119. (In Persian).
6. Education Vice-Chancellor of the Ministry of Science, Research and Technology (2020). Code of ethics in education. 1-56. Accessed in 3 Aug 2022, Available at: <https://basu.ac.ir/documents/169107/69d71dea-7607-48d4-b1fc-5f3201f3c0bb>. (In Persian).
7. Alipour A, Shalbfaf A. (2008). Ethics of virtual education. *Ethics in Science and Technology*; 4(2): 43-50. (In Persian).
8. Khavari A, Tavaulli Amjad R, Asadi Khadrrou F. (2014). Ethics in virtual educational space. Tehran: 1st National Conference of Social Sciences, Educational Sciences, Psychology and Social Security, 1-13. (In Persian).
9. Ebrahimi AK, Mahmoudi M. (2018). The role of ethics in the development of virtual education. Tehran: 4th National Conference of Applied Researches in Educational Sciences of Behavioral Studies of Iran, 1-7. (In Persian).
10. Mehrdost Z. (2020). The role of ethics in virtual education. Tehran: 1st International Conference on Virtual Education Challenges and Solutions in the Conditions of the Corona Crisis, 1-11. (In Persian)
11. Hasan Beygzadeh KH. (2012). Virtual ethics or ethical virtual space? Tehran: 1st National Conference of Suhrevardi on the Subject of Applied Ethics, 1-14. (In Persian).
12. Moradi A, Ramezani AA, Barani N. (2015). Ethics in cyber space. Tehran: 2nd National Conference on Strategies for the Development and Promotion of Educational Sciences, 1- 4. (In Persian).
13. Sarmedi M, Masoumifard M. (2015). A new look at the ethics of electronic learning in virtual universities. Tehran: 2nd International Congress of Culture and Religious Thought, Mobin Cultural Embassadors Institute, 1-13. (In Persian).
14. Amani A, Tarabian N. (2018). Ethical norms of privacy in the virtual space of education. *Higher Education and University Education*; 4: 99-72. (In Persian).
15. Shafei A, Jabari O, Thabet A. (2021). Developing a model of virtual education ethics in shiraz faculty of medical sciences with a qualitative approach. *Modern Medical information Jornal*; 5: 47-56. (In Persian).
16. Ebadi A, Safari S, Maleki H. (2021). Investigating the effective components of ethics in e-Learning in line with the development if human resources. *Jornal of Culture in Islamic University*; 4: 25- 46. (In Persian).
17. Soltani Moghaddam M, Mesbahi M. (2016). Factor influencing professional ethics development in virtual education. *Jornal of Industrial Strategic Management*; 1(2):35-42.
18. Alikhani F, Sarmadi A, Saidipour B, Masoumi Fard M, Godarzi M. (2021) Identifying the components of professional ethics in order to design a model of professional ethics in the context of e-learning and distance education. *Learning Virtual Schools*; 9(2): 87-99. (In Persian).
19. Emadi SR, Shiri A. (2017). Identifying the dimensions of ethics in educathonal technology. *Ethics in Science and Technology*; 15(3): 92-100. (In Persian).
20. Kikha B. (2017). Ethical education in virtual space studied: students of Al-Zahra University. *Andisheh- New Education*; 16(1): 241-272. (In Persian).
21. Muhammadipouya F. (2021). The bottlenecks of virtual education in relation to the educational ethics system. Tehran: 11th National Conference of the Philosophy of Education Association of Iran (Philosophy of Virtual Education), 1-7. (In Persian).
22. Moradi A, Kordalo M. (2019). Phenomenology of moral bottlenecks in the electronic education system in Iran's virtual higher education. *Information and Communication Technology Quarterly in Educational Sciences*; 9(4): 61-67. (In Persian).
23. Almseidein TA, Kalaif OM. (2020). Awareness of ethical issues when using an e-learning system. *International Journal of Advanced Computer science and Application*; 5: 128-131.
24. Al-Shehri M. (2017). Code of ethics of teaching-learning for an e-learning system. *International Journal of Computer Applications*; 3: 16-20.
25. Iyadat W, Iyadat Y, Ashour R, Khasawneh S. (2012). University student and ethics of computer technology usage. *E-learning and Digital Media*; 9(1): 43-49.
26. Mohammad A, Wahsheh HA, Shah A, Ahmad F. (2014). Ethical persoective of learning management system a model to support moral character of online learner. 5th International Conferences on Information and Communication Technology for Muslim Word, 1-7.
27. Busikova A, Melicherikova Z. (2013). Ethics in e-learning. *Iadis Internation Conference e- Learning*, 435-438.
28. Brown T. (2008). Ethics in eLearning. *Workshop for Net Business Ethics*; 10: 1-6.
29. Bhattacharya S, Murthy V, Bhattacharya S. (2022). The social and ethical issues of online learning during the pandemic and beyond. *Asian Journal of Business Ethics*; 5: 275-293.
30. Bajpai N, Pratap M. (2022). Ethical issues of online teaching-learning. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*; 2(1):1-6.
31. Eftekhari SR. (2012) e-Learning and e-Ethics. Tehran: 8th International Conference on eLearning for Knowledge-Based Society, 1-6.
32. Nematzadeh S. (2014). Studying ethical issues in virtual education. [B.A. thesis]. Qom: Theology and Islamic Studies. (In Persian)
33. Sarmiento M, Durao D. (2009). Ethics dimension in e-learning. *Revista de Administracao FACES Journal*; 8(2): 44-53.
34. Muhammad A, Malik MA, Malik HAM. (2023). Inculcating ethical and moral values amongst the e-learners: Proposing a model for e-learning platforms.

- European Journal of Educational Research; 12(1): 455-465.
35. Thagha Al-Islami A. (2016) comparative analysis of two conceptual frameworks in e-learning ethics, *Information Management Journal*;1(2):104-121. (In Persian).
 36. Fotuhi Qazvini F, Khazai Z. (2008). Ethical evaluation of virtual university. *Ethics in Science and Technology*; 4(2): 1-12. (In Persian).
 37. Toprak E, Ozkanal B, Kaya S, Aydin S. (2010). Ethiccs in e- learning. *The Turkish Online Journal of Education technology*; 9(2): 78- 86.
 38. Zarei A, Deghani M. (2018). Challenges of electronic learning, a study with an approach Phenomenology. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*; 9(1):59-81. (In Persian).
 39. Gurbankhani M, Salehi K. (2016) Representation of virtual education challenges in Iran's higher education system from the point of view of professors and students: a study with phenomenological method. *Education Technology Scientific Research Journal*; 7(2):123-148.
 40. Sadati L, Nouri Z, Hajfirouzabadi M, Abjar R. (2021). Determining the experiences of university professors of the challenges and opportunities of virtual education during the covid crisis: a qualitative study. *Development Journal Education in Medical Sciences*; 14(42): 1-8.
 41. Muhammadipouya F. (2021). The study of teachers' lived experience of the challenges of virtual education. Tehran: 11th National Conference of the Philosophy of Education Association of Iran. (In Persian).
 42. Lassoed Z, Alhendawi M, Bashitialshaaer R. (2020). An exploratory study of the obstrach achieving quality in distance learning during the covid -19 pandemic. *Education Sience*; 10(9): 232. Doi: [10.3390/educsci10090232](https://doi.org/10.3390/educsci10090232)
 43. Nazari M, Sajjadi FS, Sajjadi HS. (2021). Measuring the level of satisfaction Students from the electronic training provided in the learning management system of Isfahan during the epidemic. *Higher Education Research and Planning Institute*; 14(56):73-94. (In Persian).
 44. Seraji F, Attaran M. (2018), *Electronic learning: basics, design, implementation, evaluation, printing*. Hamadan: Boalisina University Publishing Center. (In Persian).
 45. Mohammadi Mehr M. (2021). Compilation of the student support system model in the virtual education environment: Necessity in facing the Corona crisis. *Research in Medical Science Education*; 13(3): 62-71. (In Persian).
 46. Zamani B, Nikonejad S. (2014). Comparison of interaction and social presence of virtual students. and non-virtual according to demographic factors and academic success. *Applied Sociology*; 25(55): 119-134. (In Persian).
 47. Pourkarimi J, Alimardani Z. (2020). Phenomenological analysis of factors affecting interactions in the environment. *Electronic education. School and Virtual Learning*; 8(3): 35-46. (In Persian).
 48. Yulia H. (2020). Online learning to prevent the spread of pandemic Corona virus in Indonesia. *Eternal (English Teaching Journal)*; 11(1): 48-86.
 49. Sayari H, Lotfipour P, Kazempour I. (2012) The impact of education based on information and communication technology in the development of educational justice. *Educational Psychology Quarterly*; 8(23): 1_25. (In Persian).
 50. Jafari I, Homayouni Bakshayesh N, Alam El Hoda, J. (2021). Lived experience of students. About justice in virtual education courses. *Educational Science and Technology Journal*; 15(2): 223-238. (In Persian).